

LLIBRE DEL CONSOLAT DE MAR¹

La Fundació Noguera ha reeditat l'obra conjunta de Germà Colón i el desaparegut Arcadi García del *Llibre del Consolat de Mar*, editada per la Fundació Salvador Vives Casajuana en quatre volums els anys 1981 (1), 1982 (2), 1984 (el 3 en dues parts) i 1987 (4). Aquesta reedició (la primera ja està exhaurida) compta amb la col·laboració econòmica de la Cambra de Comerç de Barcelona.

Es tracta d'una aportació bàsica per al coneixement historicojurídic del nostre país en un àmbit molt determinat; és una obra ingent, monumental, en la línia d'altres obres dels autors. Després d'unes notes de presentació dels presidents de la Cambra de Comerç i de la Fundació Noguera, ve el pròleg a aquesta edició que signa el mateix Germà Colón, qui ret un sentit homenatge a la figura i obra d'Arcadi García.

A continuació s'insereix el pròleg que Francesc de B. Moll va redactar per a l'edició del primer volum del *Llibre del Consolat de Mar* editat per la Fundació Salvador Vives Casajuana; com també es reimprimeix el pròleg del doctor Josep M. Font i Rius al volum 3.

Aquesta edició pren com a base un manuscrit del *Llibre del Consolat de Mar* procedent del monestir de la Real de Mallorca, un còdex que, com Colón ens explica, el pare Munar va trobar a la casa d'un drapaire i va salvar de la destrucció.² És un manuscrit del segle XIV (copiat el 1385), que va ser donat a conèixer i que Arcadi García ja esmentava el 1968.

Ja en el que pròpiament és un primer capítol d'aquesta obra, es transcriu la «Introducció metodològica», publicada en l'edició anterior. En aquest apartat

1. Germà COLÓN DOMÈNECH i Arcadi GARCÍA SANZ (ed.), Barcelona, Fundació Noguera, 2001, col·l. «Textos i Documents», Maior, 2, 1.607 p.

2. Precisament el primer text publicat en aquesta col·lecció, el dels Costums de Tortosa, es va fer prenent com a base un manuscrit del document localitzat també a Mallorca: Jesús MASSIP FONOLLOSA (ed.), *Costums de Tortosa*, Barcelona, Fundació Noguera, 1996, col·l. «Textos i Documents», Maior, 1.

els autors succintament descriuen la documentació relativa als consolats medievals de Barcelona, de València, de Mallorca i de Perpinyà; després es refereixen a la localització dels diversos manuscrits coneguts del *Llibre del Consolat de Mar* i la preparació posterior de l'edició crítica, i es refereixen als diferents arxius i fons documentals consultats.

A la segona part es tracta del dret marítim català medieval, amb referència a les primeres ordinacions escrites de 1129 atorgades pel comte Ramon Berenguer III de Barcelona (relatives a la navegació en cors i al dret de ribatge que pagaven els corsaris al senyor del lloc on desembarcaven). Aquests preceptes reapareixen en el Privilegi que el 1243 Jaume I va atorgar a la ciutat de València, d'on després passen als Furs valencians el 1261; i talment els trobem ampliat en els Costums de Tortosa (publicats entre 1277 i 1279).

Els autors també esmenten el dret marítim militar, en què destaquen unes primeres ordinacions de l'almirallat de 1313, i d'altres de les armades reials amb un text fonamental de 1354.

Però centrant-nos en el dret marítim comercial cal destacar-ne la primera font en importància i antiguitat, que no és cap altra que els anomenats *usos i costums de mar*, en expressió al·lusiva a l'edat mitjana, «al conjunt de coneixements relatius a la normativa jurídica, moral i comercial pròpia de l'ofici de la mar». Les primeres referències que se'n fan, les més antigues, es troben en contractes comercials de la primera meitat del segle XIII: en els de comanda comercial i presèctes a risc de mar. En un contracte de 1232 s'inclou la referència «ad usum et consuetudo maris» però s'acaba generalitzant senzillament la de «ad usum maris».

A partir d'aquí i després de recollir diversos textos jurídics en què se segueix incloent l'expressió «usus maris» o «usus et consuetudo maris», s'assenyala que al llarg del segle XIII es va establir la nomenclatura esmentada fins al punt que sota dita expressió hom comprèn un conjunt de normes jurídiques, un dret que no té un origen sobirà sinó que sorgeix de la pràctica més o menys general dels ports mediterranis. Igualment es destaca que és un dret especial, el de la navegació, que coneixien els professionals dels oficis de la mar.

Als usos i costums de mar cal afegir-hi altres fonts escrites, com són les ordinacions de la Ribera de Barcelona que el mateix Jaume I concedeix a la corporació gremial que és la Universitat de Prohoms de la Ribera barcelonina. I encara hom li van afegint altres elements, com ara els preceptes dels Furs de València segons la versió de 1271 i els Costums de Tortosa. A tot això no podem oblidar el dret estatutari i d'altres de les ciutats italianes, ni l'enorme influència que tot aquest sistema jurídic va rebre del *ius comune* romanocanònic; i encara els segles XIV i XV s'introdueixen institucions juridicomarítimes atlàntiques (els *Roques d'Oleron*, que aquí reben el nom de *Costum d'Espanya*).

A continuació els nostres autors se centren ja en la seva compilació del *Llibre del Consolat de Mar*. Comencen fent una remissió a l'edició d'Antoni de Capmany de 1791, i, com ell, remarquen que el *Llibre del Consolat de Mar* és en primer lloc una compilació de textos diversos, dels quals cal destacar els anomenats *textos constants* que figuren en tots els manuscrits coneguts i que centren el present treball davant d'altres d'afegits i manipulats de vigència limitada o discutible. Els textos constants són els següents: els que estableixen l'ordre judiciari del Consolat de València (cap. m. 1-44), els capítols sobre les esportades d'Alexandria (cap. m. 45 i 45 bis), les *costumes* i usatges de la mar (cap. m. 46-297), les *costumes* de les naus armades i del cors, i els capítols atorgats pel rei Pere el 1340 (cap. m. 0-40), textos que s'agreguen successivament fins a donar a la nostra compilació el contingut definitiu.

Una compilació a la qual els documents del segle XIV s'hi refereixen amb les expressions de *Capítols del Consolat* o *Capítols de Mar*, i en ocasions amb la més genèrica de *Costumes de la mar*. Al segle XV rep la denominació de *Llibre del Consolat de Mar* o simplement de *Llibre del Consolat*; així s'hi refereix per primera vegada un privilegi reial atorgat al Consolat de Perpinyà el 22 de maig de 1423 («Libro Consulatus»); i en un inventari de béns d'un mercader barceloní de març de 1424 hi consta el *Libre del Consolat*, mentre en un altre inventari de la biblioteca del jurista Jaume Callís de 1434 ja es fa esment al *Llibre del Consolat de Mar*.

Un altre apartat de l'estudi jurídic de Colón i García s'ocupa de la compilació com *ius fori* dels consolats de mar catalans. En un primer moment analitzen les diferents accepcions dels mots *cònsol* i *consolat*; distingeixen el *consolat* com a magistratura o representació municipal (Lleida a la darrera del segle XII), i en aquest ordre els *cònsols* són els oficials que ocupen aquella magistratura (en altres llocs, *consellers* i *jurats*). Però afegeixen altres significacions de l'expressió *cònsol*: representants gremials de menestrals i artesans, oficials de la marina, i directius o representants de corporacions o comunitats de mercaders. Aquesta darrera accepció és la que es va acabar fixant a casa nostra des de mitjan segle XIII per a nomenar els representants gremials dels qui fan oficis de la mar. D'aquesta denominació deriva ja la de *Consolat* amb l'especificació *de Mar* per a distingir-la d'altres institucions que també s'anomenaven així.

Concretament, el Consolat de Mar de Barcelona va tenir l'origen o el precedent més immediat en el Consolat de la Ribera de Barcelona, constituït segons Privilegi reial de 1258; aleshores el monarca autoritzava els prohoms d'aquell barri marítim a elegir-ne un com a *cap* i *major*, a establir quotes econòmiques per dur a terme les activitats pròpies de la seva Universitat, a fer armaments navals en defensa de la Ribera i a fer ordinacions pròpies. Pocs anys després, se-

gons diversa documentació, hom ja fa referència als cònsols de la Universitat de Barcelona «super facto maris». Finalment per privilegi de 20 de febrer de 1348, el rei Pere el Cerimoniós atorga als seus consellers de Barcelona la facultat de nomenar cònsols de mar en la manera que la tenia concedida la ciutat de Mallorca.

Un altre cas és el del Consolat de Mar de València, constituït el 1283, i el de Mallorca es va erigir en virtut d'un privilegi reial de 1326 a petició dels jurats i del Consell de la Ciutat. El Consolat mallorquí va ser reestructurat de 1343 a 1345 segons el patró valencià, i finalment també el de Barcelona (1348) per mitjà del de Mallorca. També es descriu el procés de formació i de constitució dels consolats de Tortosa (1363), Girona (1385), Perpinyà (1388) i Sant Feliu de Guíxols (1443).

Els autors s'ocupen, doncs, dels diversos consolats establerts a la Corona catalanoaragonesa, així com de les seves relacions amb l'Almirallat (per raó dels conflictes jurisdiccionals que acostumaven a plantejar-se), de les seves activitats en la promoció i defensa dels interessos marítims i mercantils en general i en aquest àmbit quant a l'organització de les respectives llotges, i de la crisi generalitzada en què entren al segle XV en el conjunt de la transició de l'edat mitjana a la moderna i que precisament va donar lloc a un canvi important i profitós, etc.

Però l'element central d'aquest extens i complet estudi jurídic és l'apartat relatiu al procés de formació d'aquest dret marítim que va cristal·litzar en el *Llibre del Consolat de Mar*, tot establint concordances i paral·lelismes amb altres textos, com els Costums de Tortosa, els Furs de València, els *Rooles d'Oleron* i altres fonts històriques, com ara les Constitucions de Catalunya segons l'edició de 1704, el *Corpus Iuris Civilis*, les Decretals i el Decret de Gracià, les regles de York i Anvers, etc. Sense oblidar, perquè mereixen una consideració especial, els privilegis de constitució dels diversos consolats i altres actes de diversa naturalesa que constitueixen per si mateixos altres elements fonamentals en aquest procés de formació del *Llibre del Consolat de Mar*.

Per a construir el que hauria de ser el text o la versió definitiva del *Llibre del Consolat de Mar* es parteix, com hem dit, del més antic conservat a la Real de Mallorca per mitjà d'una còpia de 1385; aquest és el manuscrit més antic i es treballa amb vuit més. Però es tenen localitzats fins a tretze manuscrits als arxius següents: Arxiu d'Història de la Ciutat de Barcelona, Arxiu de la Biblioteca de Catalunya, Arxiu Històric de Mallorca (quatre), Arxiu de la Biblioteca Font de Venero (Llívia), Arxiu del Departament dels Pirineus Orientals (Perpinyà), Arxiu de la Biblioteca Balear, Arxiu de la Biblioteca Nacional de París (dos), Arxiu de la Biblioteca Universitària de Càller i Arxiu Municipal de València. I a aquests

cal afegir-hi les edicions següents: edició prínceps, edició catalana de 1484-1485; la d'Antoni de Capmany, de 1791 (reeditada el 1965), i la de Moliné i Brasés, de 1914. I això sense oblidar les traduccions a l'italià (1519), al castellà (1539), al francès (1577), a l'holandès (1704), a l'alemany (1790) i a l'anglès (1874).

Pel que fa als manuscrits, els autors distingeixen dues versions V i N; la primera prové d'una còpia del document de 1407, i l'altra, d'una compilació feta entre 1436 i 1452. Sembla evident la inferioritat del text N, però també queda acreditat que aquest és una derivació evolucionada del V.

Tot recordant els treballs de Ferran Valls Taberner sobre el *Llibre del Consolat de Mar*, pel que fa a la metodologia d'estudi i reconstrucció que cal seguir com s'assenyala, s'intenta distingir els diferents nuclis del document, fonamentalment els anteriors a 1272. Així hom afirma que el nucli considerat més antic a partir de certes equivalències amb textos anteriors a aquella data, provindria dels antics prohoms de la Ribera de Barcelona; altres tindrien l'origen en diverses disposicions reials segons tots els indicis; un tercer nucli evidencia una indubtable influència valenciana, que s'acredita comparant el nostre text amb els Furs de València, un nucli, d'altra banda, escrit d'una manera didàctica segurament d'origen jurisprudencial (del mateix Consolat valencià), i un quart nucli comprèn capítols que es defineixen com interpretatius i complementaris, els quals constitueixen la part més moderna del *Llibre del Consolat de Mar*. En conclusió, Colón i García afirmen que el text conegut del *Llibre del Consolat de Mar* s'elabora en diferents moments entre 1283 i 1345 mitjançant la incorporació dels distints elements que l'integren.

En un altre gran capítol els autors descriuen les institucions que el *Llibre del Consolat de Mar* regula, com ara l'empresa armadora, el vaixell, els mariners, els mercaders, el noli, l'avaria comuna (on es palesa especialment la recepció del dret romà), els parçoners, el préstec marítim, l'assegurança marítima i la prelació de crèdits sobre el vaixell, etc.; fins i tot es destaca la internacionalitat del *Llibre del Consolat de Mar*.

Finalment, segueix una àmplia conclusió que resumeix els diferents apartats anteriors.

El treball va acompanyat d'un «repertori lingüístic» elaborat amb la col·laboració de Beatrice Schmid, sobre la fonètica, la morfosintaxi i el vocabulari emprat en els textos.

Al full 395 s'inicia la transcripció del text, de 334 capítols més els 40 capítols atorgats pel rei Pere el 1340, i s'anoten sempre les variants existents entre els diferents manuscrits. A continuació es transcriuen separadament els anomenats *textos divergents*, que majoritàriament apareixen en el manuscrit de la Biblioteca de Catalunya i en part en el de l'Arxiu de València; la relació es fa in-

dicant el capítol corresponent de la que considerem edició definitiva del *Llibre del Consolat de Mar* (uns 72 capítols).

Segueix una descripció dels diversos manuscrits utilitzats (9 dels 13 coneguts); i talment es llisten les edicions i les traduccions impreses que els autors coneixen, començant per la princesa catalana de 1484-1485 i continuant amb les altres fins al segle XX. A continuació es publica la primera edició italiana del *Llibre del Consolat de Mar* de 1479.

També inclou un diplomatarí de 186 documents relatius als consolats de Barcelona, de València, de Mallorca i de Perpinyà, entre els quals destaquen els privilegis constituents, amb un índex cronològic dels documents. Finalment trobem un glossari institucional, personal i toponímic, i una taula de referències.

Josep Serrano Daura
Universitat Internacional de Catalunya